

پوهنتون اسلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری فقه قانون

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

مہینیت امور علمی

تزویر و حکم آن در فقه

(رساله ماستری)

محصله: زرلشت نایل علیزی

استاد رهنما: عبدالله حقیار

سال: 1400 هـ ش 1443 م ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

تزویر و حکم آن در فقه اسلامی

(رسالة ماستری)

محصله: زرلشت "نایل"

استاد رهنما: پوهندوی دوکتور عبدالله "حقیار"

سال: 1400 هـ. ش - 1443 هـ. ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمبت فقه و قانون

بورده ماستری

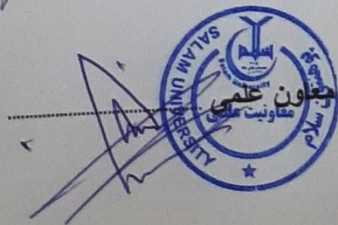
کماله

تصدیق نامه

محترمه زړلشت بنت عبدالقنی: ID نمبر SH-MSF-96-302 محصله دور پنجم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: تزویر و حکم آن در فقه اسلامی به روز چهارشنبه تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۴ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۸۷ (نمره به عدد) هشتاد و هفت (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد مزمل اسلامی	عضو هیات	
۲	دکتور نجیب الله صالح	عضو هیات	
۳	دکتور عبدالله حقیار	استاد رهنما و رئیس جلسه	

خلاصه بحث

تزویر از باب تفعیل و مصدر زور و از ماده زور ماخوذ است، و زور در لغت به معنای کذب و سخن باطل آمده و شهادت زور به معنای شهادت دروغ است. تزویر یعنی: امر باطلی را صحیح جلوه دادن و دروغی را راست وانمود کردن، دروغ آراستن و گول زدن و فریب دادن است.

لفظ تزویر دارای مفهوم عام و موسع و معنای خاص و مضیق است. در معنی عام، تزویر به هر نوع قلب حقیقت و دگرگون جلوه دادن واقعیت اطلاق میشود و همه جرایمی که متضمن تقلب و دروغ است همچون شهادت دروغین، فریبکاری، تقلب در مسکوکات و تزویر در معنی خاص را شامل میشود، اما تزویر در معنی خاص تنها بر قلب حقیقت و واقعیت در نوشته جات، اسناد و مدارک و اشیای از این قبیل مثل امضاء و مهر با وجود شرایط خاص قابل اطلاق میباشد که در قوانین وضعی اکثراً همین معنی مورد نظر است، اما آنچه را در این رساله به مطالعه خواهید گرفت بحثی است که هردوی این معانی را در بر دارد و به طور عام به هر دو معنی تماس گرفته شده است.

به همین ترتیب استفاده از اسناد و نوشته جات برای بیان اراده و نیت سابقه طولانی در طول حیات انسانی دارد، ولی در دنیای امروز کاربرد و استفاده از این ابزار به حدی توسعه پیدا کرده که یکی از اجزای مهم زندگی اجتماعی شده است. و از طرفی این اسناد همواره و توسط عدّه مورد سوء استفاده قرار می گیرد که مهم ترین شکل سوء استفاده از آن تزویر و استفاده از اسناد مجعول است. و این عمل از جرایمی است که همه مراجع اعم جزایی و مدنی روزانه با آن سر و کار دارند. و با وجود این رویه قضایی در این زمینه نارساست و مطالعات صورت پذیرفته در باره این جرم نیز ما را بی نیاز از بررسی عمیق تر و دقیق تر آن نمیکند.

و از جانبی بحث مفصلی هم تا اکنون در این مورد به زبان های ملی ما وجود ندارد و در این تحقیق با وجود کمبود منبع و قلت وقت از مراجع معتبر تخصصی و غیر تخصصی فقه اسلامی استفاده بعمل آمده و روش این تحقیق یک روش تحقیقی تحلیلی می باشد. و در رساله هذا کوشش به عمل آمده تا این جرم مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و عناصر و اجزای آن بررسی شود؛ بناءً بحث از بیان مفهوم تزویر در فقه اسلامی آغاز و ارکان و انواع و آنچه به آن مرتب میباشد از اضرار جسیم و اخطار بزرگ، احکام جزایی متعلق به فاعل آن بیان گردیده و با ذکر چگونگی معالجه این مشکل و وقایه از آن تا حد امکان خاتمه یافته است.

واژه های کلیدی: تزویر، حکم، شهادت دروغین، مزور، مجازات.

فهرست موضوعات

۱	مقدمه
2	اهمیت موضوع
2	اسباب اختیار موضوع
3	سوال های اصلی تحقیق
3	پیشینه تحقیق
4	مواد و روش تحقیق
4	اهداف تحقیق
5	مشکلات تحقیق
5	خطه و پلان تحقیق

فصل اول

شناخت مفاهیم و مصطلحات

8	مبحث اول: مفهوم تزویر
8	مطلب اول: تزویر در لغت
9	مطلب دوم: تزویر در اصطلاح
10	مبحث دوم: مفهوم حکم
10	مطلب اول: حکم در لغت
	مطلب دوم: حکم در اصطلاح
	10
12	مبحث سوم: اصطلاحات مرتبط به تزویر
13	مطلب اول: کذب
13	مطلب دوم: غش
14	مطلب سوم: تدلیس
15	مطلب چهارم: تلبیس
16	مطلب پنجم: تحریف
17	مطلب ششم: تصحیف

مطلب هفتم: شهادت دروغین 18

فصل دوم

ارکان تزویر، انواع، طرق و شیوه های تزویر

مبحث اول: ارکان تزویر 20

مطلب اول: رکن شرعی تزویر 21

مطلب دوم: رکن مادی تزویر 27

مطلب سوم: رکن معنوی تزویر 30

مبحث دوم: انواع تزویر 35

مطلب اول: تزویر در افعال 35

مطلب دوم: تزویر در نقود 43

مطلب سوم: تزویر در اسناد 43

مطلب چهارم: تزویر الکترونیکی 45

مبحث سوم: طرق و شیوه های تزویر 47

مطلب اول: تزویر مادی و شیوه های آن 47

مطلب دوم: تزویر معنوی و شیوه های آن 49

مطلب سوم: تفاوت میان تزویر مادی و معنوی 51

فصل سوم

حکم تزویر، حکمت تحریم تزویر، جرایم مماثل تزویر و اثر تزویر

مبحث اول: حکم تزویر و حکمت تحریم آن 53

مطلب اول: حکم تزویر 53

مطلب دوم: حکمت تحریم تزویر 60

- 61 مبحث دوم: جرایم مماثل تزویر
- 61 مطلب اول: تقلید
- 62 مطلب دوم: خیانت در امانت در اوراق دارای مهر و امضاء
- مبحث سوم: اثر تزویر
- 65
- 66 مطلب اول: مفهوم ضرر
- مطلب دوم: دلایل تحریم ضرر
- 66
- 68 مطلب سوم: انواع ضرر
- 69 مطلب چهارم: ضوابط ضرر برای تزویر

فصل چهارم

طرق اثبات تزویر، مجازات تزویر در فقه، وقایه و پیشگیری از تزویر

- 70 مبحث اول: طرق اثبات تزویر
- 70 مطلب اول: اقرار یا اعتراف
- 71 مطلب دوم: شهادت
- 71 مطلب سوم: قراین
- 72 مبحث دوم: مجازات تزویر کننده
- 73 مطلب اول: مجازات مقرر بر تزویر نزد فقهاء
- 76 مطلب دوم: اشکال مجازات مقرر بر تزویر
- 78 مطلب سوم: اسباب رفع سقوط مجازات مزور
- 80 مبحث سوم: وقایه و پیشگیری از تزویر
- 81 مطلب اول: تربیه
- 84 مطلب دوم: تکوین انسان صالح
- 86 مطلب سوم: پخش اخلاق نیکو
- نتیجه گیری

91	پیشنهادات
92	فهرست آیات قرآن کریم
94	فهرست احادیث
95	فهرست اعلام
96	مراجع و مصادر

نتیجه گیری

الله تعالی را شکر گزار هستیم که نعمات خود را بر من ارزانی نموده و درود و سلام بر ناجی بشریت. در اخیر این تحقیق و بعد از توضیح کردن تزویر با تمام مباحث شامل آن و بعد از بحث، تحقیق و تدقیق در اقوال مفسرین و محدثین و آرای فقهاء و تلاش در امهات الکتب و متون قادر شدم که نتایج و ثمرات زیادی بدست آرم و مهمترین آن ها را اینطور خلاصه می کنم.

1. تزویر منحرف ساختن از حق و پرده کشیدن بر باطل است به قصد فریب که بر آن ضرر به دیگران مرتتب میشود.
2. حکم به معنی قضا و فیصله میباشد و حکم از دیدگاه علماء اصول عبارت است از خطاب خداوند جل جلاله به افعال مکلفین از طریق اقتضاء یا تخییر یا وضع.
3. اصطلاحات هم وجود دارد که مرتبط به تزویر بوده مانند غش، کذب، تدلیس، تلبیس، تصحیف و شهادت دروغین که اینها همه از جانب مردم با تزویر خلط میشوند اما در این تحقیق فروق شان با تزویر بیان گردیده است.
4. هر جرم دارای سه رکن (شرعی، مادی و معنوی) میباشد.
5. تزویر انواع مختلف دارد که میتوان به طور خلاصه به آن اشاره نمود تزویر در افعال تزویر در نقود و تزویر الکترونیکی، تزویر در افعال دو نوع میباشد تزویر در نکاح و تزویر در معاملات، و نوع شایع و گسترده آن که امروز رایج میباشد تزویر الکترونیکی میباشد.
6. تزویر نقدی؛ این نوع تزویر در اموال نقدی با کم کردن مقدار آن صورت می گیرد مانند تزویر در مسکوکات و پول حقیقی یا تنقیص قیمت آن یا کم کردن وزن و حجم مال.
7. نوع دیگر تزویر در اسناد میباشد که اسناد دو نوع اند: اسناد عرفی و اسناد رسمی.
8. تزویر الکترونیکی عبارت است از عمل جرمی که از طریق یکی از وسایل الکترونیکی مانند: ایمیل، مسج، ویب سایت و غیره صورت می گیرد.
9. جرم تزویر را زمانی می توان جرم پنداشت که شخص دیگر از آن متضرر گردد.
10. جرم تزویر به سه طریق (اقرار یا اعتراف، شهادت و قرائن) ثابت میگردد.
11. اصل شهادت دروغین و تزویر واحد است لکن شهادت دروغ اکثراً در زمان گذشته صورت می گرفته است بنابر قلت اعتماد بر نوشته ها، اما در عصر ما تزویر انتشار یافته است بخاطر اعتماد محاکم و دوائر رسمی و معاملات مردم بر اسناد و وثیقه های تحریر شده.

12. به تحقیق؛ حرمت و تحریم به قرآن و سنت ثابت است و دلایل در این رابطه زیاد است و اینکه این جرم از کبائر بشمار می رود و احادیث تمام آن در این باب صحیح است که نیاز به چیز دیگر برده نمی شود.

13. تزویر به اعتبار ارتکاب و رفتار مجرمانه به تزویر مادی و معنوی تقسیم می شود. شیوه های تزویر مادی عبارت است از افزودن، حذف کردن و تعدیل آوردن. و شیوه های تزویر معنوی عبارت اند از تغییر آوردن در اقرار صاحب قضیه، جلوه دادن اقوال دروغ در قالب صحیح، تغییر اقوال و اقرارات متهم، تزویر ظاهر و آشکار.

14. از جهت رکن معنوی تزویر از جرایم عمدی است و برای تحقق آن وجوده همه اجزاء و شرایط رکن معنوی (علم به حکم و علم به موضوع، سوء نیت عام و سوء نیت خاص) لازمی است.

15. جعل و تقلید از جرایمی دارای ارتباط به تزویر بوده و از جمله جرایم مماثل تزویر به حساب می آیند و خیانت در امانت در اوراق دارای امضاء یا مهر نیز از جرایمی است که در بعضی موارد با تزویر مشابهت دارد.

16. عدالت الهی که مجرم با آن مواجه می شود بزرگترین عامل است بر اینکه نظام جزای اسلام شامل ترین نظام هاست؛ زیرا اگر مجرم از عقوبت دنیوی فرار کند عقوبت اخروی را بطور یقینی باید در انتظار داشته باشد.

17. نظام عقوبت و جزاء سهولت و نرمی شریعت اسلامی و شمولیت آن را بر تمام آنچه مخالف اوامر و نواهی الله تعالی است، ثابت میکند.

18. عقوبت تعزیری بر جرم تزویر به امام مربوط می شود که هر چه را او مناسب زجر مجرم و عبرت دیگران بداند و با در نظر داشت ظروف و شرایط محیطی جرم و مجرم بر مرتکب تجویز کند.

19. ضروری است که جرم تزویر بر فاعل ثابت شود سپس تاکید بر عدم وجود اسباب رفع مسئولیت جنایی و تاکید بر عدم وجود اسباب رفع عقوبت و سقوط آن صورت گیرد تا بعد از آن عقوبت جنایت کار ممکن گردد.

20. اگر در جامعه از آغاز به تربیه اخلاقی اسلام ترکیز شود قادر خواهیم شد که از این جرم و عواقب آن نجات یابیم. و جامعه که بر منهج اسلام استوار باشد را به بار آوریم سپس با زیستن در جامعه که جز رضای او تعالی چیزی نمی خواهد می توانیم از مصایب در امان باشیم.

پیشنهادات

پیشنهادات بنده بعد از تحقیق و به پایان رسیدن این رساله قرار ذیل خلاصه میگردد:

1. برای والدین گرامی و بزرگان جامعه پیشنهاد می نمایم تا در عرصه تربیه و پرورش اطفال با جدیت تمام کوشا بوده و اطفال را با اخلاق حمیده و ایمانی و به دور از رذایل تربیه نمایند تا اطفال از همان آوان در ارتباط نزدیک به الله متعال قرار داشته و آن ذات را در همه احوال و حالات مراقب بدانند و از فریب کاری و تزویر بر حذر باشند.
2. برای وزارت محترم معارف پیشنهاد می نماید تا مضمونی را تحت عنوان جرم و جرم شناسی در کریکولم درسی مکاتب برای صنوف ده الی دوازده اضافه نمایند تا نوجوانان از اعمال که از آنها سر میزند و عواقب و عقوبت آن به درستی آگاه بوده و وقوع در جرایم بر حذر باشند.
3. برای وزارت محترم تحصیلات عالی کشور پیشنهاد دارم تا موضوع حقوق جزاء را مختص برای پوهنچی های شرعیات و حقوق قرار نداده بلکه لا اقل برای یک سمستر در کریکولم درسی سایر پوهنچی ها نیز بگنجانند.
4. به علماء و قلم به دستان عرصه علم و تحقیق مشخصاً به محققان پیشنهاد می نمایم تا در این مورد تحقیقات همه جانبه و گسترده تر و به زبان های ملی کشور ما اعم از پشتو و دری انجام داده و در خدمت هموطنان ما بگذارند.
5. لازم است تا عقوبت مزور زاجره و رادعه باشد بناءً به دولت محترم افغانستان پیشنهاد می نمایم تا در مجازات مزورین مطابق فقه اسلامی تزکیز بیشتر بر تشهیر این مجرمین داشته باشند تا اگر از الله نترسیده و چنین اعمال را مرتکب میشوند از افشاء شدن اعمال رذیله شان در بین مردم هراس داشته باشند و محاکم محترم باید برای مزورین اشد مجازات را تطبیق نماید تا عبرتی برای غیر باشد.
6. برای عموم مردم عزیز خود پیشنهاد می نمایم تا در عرصه افشای مجرمین به خصوص مزورین با دولت همکار باشند تا بدین وسیله امکانات پاک شدن جامعه از این رذایل فراهم آید و شهروندان محترم با آسایش و امنیت تمام زندگی نمایند.

مصادر و مراجع

1. قرآن كريم.
2. أحكام الجراحة الطبية، محمد بن محمد المختار شنقيطي، مكتبة الصحابة الشارقة - إمارات، ١٤٢٤ هـ، الطبعة الثالثة.
3. أحكام جراحة التجميل في الفقه الاسلامي، محمد عثمان شبير، الناشر: مكتبة العلوم - الكويت، ب - ت.
4. أحكام جرائم التزوير في الفقه الاسلامي، سامر برهان محمود حسن، المملكة الفلسطينية، جامعة النجاح الوطني، ٢٠١٠م.
5. الإحكام في اصول الأحكام، سيد الدين علي بن محمد أبو الحسن الأمدى، الناشر: المكتب الإسلامى، بيروت - دمشق - لبنان، ب - ت، تحقيق عبدالرازق عفيفى.
6. الأشباه و النظائر، عبدالرحمن بن ابى بكر جلال الدين سيوطى، الناشر: دار الكتب العلمية، 1411 هـ / 1990م، الطبعة الأولى.
7. إعلام الموقعين عن رب العالمين، محمد بن أبى بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين ابن قيم الجوزية، الناشر: دار الكتب العلميہ - بيروت، ١٤١١هـ/١٩٩١م، الطبعة: الأولى، تحقيق محمد عبدالسلام إبراهيم.
8. الأعلام، خير الدين بن محمود بن محمد الزركلى، الناشر: دار العلم للملايين - دمشق، ٢٠٠٢م، الطبعة: الخامسة عشر.
9. البحر الرائق شرح كنز الدقائق، زين الدين بن ابراهيم بن محمد المعروف بابن نجيم المصرى، الناشر: دار الكتاب الإسلامى ب - ت، الطبعة: الثانية.
10. البحر المحيط في أصول الفقه، أبو عبدالله بدرالدين محمد بن بن عبدالله بن بهادر الزركشى، الناشر: دار الكتبي، ١٤١٤هـ/١٩٩٤م، الطبعة: الأولى.
11. بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، علاء الدين الكاسانى، الناشر: دار الكتب العربى - بيروت، ١٩٨٢م.
12. البدر المنير في تخريج الأحاديث و الآثار الواقعة في شرح الكبير، ابن الملقن سراج الدين أبو حفص عمر بن على بن أحمد الشافعى المصرى، الناشر: دار الهجرة للنشر و التوزيع - الرياض - السعودية، ١٤٢٥هـ/٢٠٠٤م، الطبعة: الأولى، المحقق: مصطفى أبو الغيط و عبدالله بن سليمان و ياسر بن كمال.

13. البنايه شرح الهداية، أبو محمد محمود بن أحمد بن موسى بن أحمد بن حسين الغيتابى، بدر الدين العيني، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت، لبنان، ١٤٢٠هـ/٢٠٠٠م، الطبعة: الأولى.
14. تاج العروس من جواهر القاموس، محمد بن محمد عبدالرزاق الحسينى أبو الفيض، الملقب بمرتضى، الناشر: دار الهداية، ب – ت، المحقق: مجموعة من المحققين.
15. تحليل جرم جعل و تزوير، ميرزا مهدي سالارى، ناشر: انتشارات جنگل، جادوانه – تهران، ١٣٩١هـ، طبع: اول.
16. تربية الأولاد في الاسلام، عبدالله ناصح علوان، الناشر: دار السلام، 1423 هـ، طبعة: 38.
17. التزوير المادى و المعنوى، أحمد ابراهيم سيد، الناشر: دار الفكر الجامعى، ٢٠٠٣م.
18. التشريع الجنائى الإسلامى مقارناً بالقانون الوضعى، عبدالقادر عودة، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت، ٢٠٠٥م، الطبعة: الأولى.
19. التعريفات، على بن على الجرجانى، الناشر: دار الكتاب العربى – بيروت، ١٤٠٥هـ، الطبعة: الاولى، تحقيق: ابراهيم الأبيارى.
20. التعزير فى الشريعة الإسلامية، عبدالعزيز عامر، الناشر: مطبعة مصطفى البانى الحلبى – مصر، ١٩٥٧م، الطبعة: الثالثة.
21. جامع البيان فى تأويل القرآن، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير الطبرى، الناشر: مؤسسة الرسالة، ١٤٢٠هـ/٢٠٠٠م، الطبعة: الأولى، المحقق: أحمد محمد شاکر.
22. جرائم التزوير المحررات، أحمد محمود خليل، الناشر: المكتب الجامعى الحديث، 2008م.
23. جرائم التزوير و الرشوة فى أنظم المملكة العربية السعودية، عبدالفتاح خضر، سايت انترنتى WWW.Kotobarabia.com.
24. جرائم عليه امنيت و آسایش عمومى، حسن پور بافرانى، ناشر: انتشارات جنگل، جادوانه – تهران، ١٣٩٠، طبع: اول.
25. جريمة التزوير الإلکترونى فى النظام السعودى، عبدالرحمن مهل الروقى، المملكة السعوديه العربيه – الرياض، جامعہ: نايف العربيه للعلوم الأمنيه، ١٤٣٦هـ/٢٠١٥م.
26. جريمة التزوير فى التشريع الفلسطينى، أحمد حسن سعيد خليل، المملكة: فلسطين، جامعہ: إسلامية – غزه، ١٤٣٦هـ/٢٠١٥م.
27. الجريمة و العقوبة فى الفقه الإسلامى، محمد أبو زهرة، القاهرة: دار الفكر العربى، ١٣٩٨هـ.

28. جعل و تزوير و جرايم وابسته، عباس منصور آبادى و محمد جواد فتحى، ناشر: پور روشن – تهران، ۱۳۹۲ طبع: دوم.
29. حاشية الدسوقى على الشرح الكبير، محمد بن احمد بن عرفة الدسوقى، الناشر: دار الفكر، بدون طبع بدون تاريخ.
30. الحاوى الكبير فى فقه مذهب الإمام الشافعى و هو شرح مختصر المزنى، أبو الحسن على بن محمد بن محمد بن حبيب البصرى، الشهير بالماوردى، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان، ۱۴۱۹هـ/ ۱۹۹۹م، الطبعة: الأولى، المحقق: الشيخ على محمد معوض – الشيخ عادل أحمد عبدالموجود.
31. حقوق جزاى اختصاصى، داد محمد نذير، انتشارات حامد رسالت – كابل، ۱۳۹۴ هـ ش، طبع: اول.
32. حقوق و وجايب شرح قانون مدنى افغانستان، نظام الدين عبدالله، ناشر: انتشارات سعيد، بهار ۱۳۹۵، چاپ پنجم با تجديد نظر كامل و اضافات.
33. درر الحكام فى شرح مجلة الأحكام، على حيدر خواجه أمين أفندى، الناشر: دار الجيل، ۱۴۱۱هـ/ ۱۹۹۱م، الطبعة الأولى.
34. الذخيرة، أبو العباس شهاب الدين أحمد بن إدريس القرافى، الناشر: دار الغرب الإسلامى – بيروت، ۱۹۹۴م، المحقق: جزء ۱، ۸، ۱۳: محمد حجى/ جزء ۲، ۶: سعيد أعراب/ جزء ۳، ۵، ۷، ۹، ۱۲: محمد بو خبزة، الطبعة: الأولى.
35. روضة الناظر و جنة المناظر فى أصول الفقه على المذهب الإمام أحمد بن حنبل، أبو محمد موفق الدين عبدالله بن أحمد بن محمد ابن قدامه المقدسى، الناشر: مؤسسة الريان للطباعة و النشر و التوزيع، ۱۴۲۳هـ/ ۲۰۰۲م، الطبعة: الثانية.
36. سنن ابن ماجه، ابن ماجه أبو عبدالله محمد بن يزيد القزوينى، الناشر: دار أحياء الكتب العربية، فيصل عيسى البابى الحلبي، ب – ت تحقيق: محمد فواد عبدالباقى.
37. سنن أبى داود، أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير السجستاني، الناشر: المكتبة العصرية، صيدا – بيروت، ب – ت، المحقق: محمد محى الدين عبد الحميد.
38. الشبهات و أثرها فى العقوبة الجنائية فى الفقه الإسلامى مقارنا بالقانون، منصور محمد منصور الحفناوى، الناشر: مطبعة الأمانة، ۱۴۰۶ هـ/ ۱۹۸۶م، الطبعة: الأولى.

39. الصحاح تاج اللغة و صحاح العربية، أبو نصر إسماعيل بن حماد الجوهري الفارابي، الناشر: دار العلم للملايين - بيروت، ١٤٠٧هـ / ١٩٨٧م، الطبعة: الرابعة: تحقيق: أحمد عبدالغفور عطار.
40. صحيح البخارى، محمد ابن إسماعيل أبو عبدالله البخارى، الناشر: دار طوق النجاة، ١٤٢٢هـ، الطبعة: الأولى، المحقق: محمد زهير بن ناصر الناصر.
41. صحيح مسلم، مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيري، الناشر: دار إحياء التراث العربى - بيروت، ب - ت، المحقق: محمد فؤاد عبدالباقي.
42. العناية شرح الهداية، محمد بن محمد بن محمود البابر، الناشر: دار الفكر، بدون طبع و بدون تاريخ.
43. فتاوى أهل السنة و الجماعة، سايت جامع فتاوى اهل سنت و جماعت.
44. فتح البارى شرح صحيح البخارى، أبو الفضل أحمد بن على بن حجر العسقلانى، الناشر: دار المعرفة - بيروت، ١٣٧٩هـ ش.
45. فتح القدير، محمد بن على بن محمد بن عبدالله الشوكانى اليمنى، الناشر: دار ابن كثير، دار الكلم الطيب - دمشق - بيروت، ١٤١٤هـ، الطبعة: الأولى.
46. الفروع، محمد بن مفلح بن محمد بن مفرج، أبو عبدالله، شمس الدين المقدسى، الناشر: مؤسسة الرسالة، 1424 هـ / 2003م، الطبعة: الاولى، المحقق: عبدالله بن عبدالمحسن التركي.
47. فرهنگ فارسى معين، دكتور محمد معين، الناشر: انتشارات امير كبير - تهران، ١٣٦٢ هـ . ش.
48. فسير القرآن العظيم (ابن كثير) أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشى الدمشقى، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، 1419 هـ، المحقق: محمد حسين شمس الدين، الطبعة: الاولى.
49. الفقه الإسلامى و أدلته، وهبة بن مصطفى الزحيلي، الناشر: دار الفكر - سوريه - دمشق، ب - ت، الطبعة: الرابعة، (وهى الطبعة الثانية عشرة لما تقدمها من طبعات مصورة).
50. فن جراحة التجميل، حسن قزوينى، الناشر: شركة مونمارتز للطبع و النشر - باريس - فرانسه. ب - ت.
51. القاموس الفقهى لغة و اصطلاحاً، الدكتور سعدى أبو حبيب، الناشر: دار الفكر، دمشق - سوريه، ١٤٠٨ هـ / ١٩٨٨م، الطبعة: الثانية.
52. الكافى فى فقه أهل المدينة، أبو عمر يوسف بن عبدالله بن محمد القرطبى، الناشر: مكتبة الرياض الحديثة، الرياض - المملكة العربية السعودية، ١٤٠٠ هـ / ١٩٨٠م، الطبعة الثانية، المحقق: محمد محمد أحمد ولد ماديك الموريتانى.

53. الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل، أبو القاسم محمود بن عمر بن أحمد الزمخشري، الناشر: دار الكتب العربي - بيروت، ١٤٠٧ هـ، الطبعة: الثالثة.
54. لسان العرب، محمد بن مكرم بن علي، أبو الفضل، جمال الدين ابن منظور، بيروت - دار صادر، ب - ت، الطبعة: الأولى.
55. المبسوط، محمد ابن احمد بن أبي سهل شمس الأئمه السرخسي، الناشر: دار المعرفة - بيروت، ١٤١٤هـ/١٩٩٣م، بدون طبعة.
56. مجموع الفتاوى، تقى الدين أبو العباس أحمد بن عبدالحليم بن تيمية الحراني، الناشر: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، المدينة المنورة - المملكة العربية السعودية، ١٤١٦هـ/١٩٩٥م، المحقق: عبدالرحمن بن محمد بن قاسم.
57. المحيط فى اللغة، اسماعيل بن عباد، تحقيق محمد حسن آل ياسين 431/1.
58. مختار الصحاح، زين الدين أبو عبدالله محمد بن أبى بكر الرازى الحنفى، الناشر: المكتبة العصرية - الدار النموذجية، بيروت - صيدا ١٤٢٠هـ/١٩٩٩م، الطبعة: الخامسة، المحقق: يوسف الشيخ محمد.
59. المدخل الفقهي العام، احمد مصطفى الزرقاء، الناشر: مطبعة طرفين - دمشق، ١٣٨٤.
60. المدونة، مالك بن انس بن مالك بن عامر الأصبحى المدنى، الناشر: دار الكتب العلمية، 1415 هـ/ 1994م، الطبع: الأولى.
61. مساوى الاخلاق و اثرها على الامة خالد بن حامد الحازمى، الناشر: وزارة الشؤون الاسلامية و الدعوة والارشاد.
62. المسئولية الجنائية فى الفقه الإسلامى، أحمد فتحى بهنسى، الناشر: دار الشروق - القاهرة - بيروت، ١٤٠٩هـ/١٩٨٨م، طبعة: الرابعة.
63. المصباح المنير، أحمد بن محمد بن على الفيومى ثم الحموى، الناشر: المكتبة العلمية - بيروت، ب - ت.
64. معالم أصول الفقه عند اهل السنة و الجماعة، محمد بن حسين بن حسن الجيزانى، الناشر: دار ابن الجوزى - بيروت، ١٤٢٧ هـ، الطبعة: الخامسة.
65. معجم اللغة العربية المعاصرة، أحمد مختار عبد الحميد عمر، الناشر: عالم الكتب، ١٤٢٩ هـ / ٢٠٠٨م، الطبعة: الأولى.

66. معجم المصطلحات الإقتصادية في لغة الفقهاء، نزيه حماد، الناشر: المعهد العالمي الاسلامي - بيروت - لبنان، ١٤١٤ هـ، الطبعة: الاولى.
67. المعجم الوسيط، مجمع اللغة العربية بالقاهرة، (إبراهيم مصطفى/ أحمد الزيات/ حامد عبدالقادر/ محمد النجار)، الناشر: دار الدعوة، ب - ت.
68. معجم مقاييس اللغة، أبو الحسين أحمد بن فارس القزويني الرازي، الناشر: دار الفكر، ١٣٩٩ هـ/ ١٩٧٩ م، المحقق: عبدالسلام محمد هارون.
69. المغني، أبو محمد موفق الدين عبدالله بن احمد بن محمد ابن قدامه الجماعيلي المقدسي، الناشر: مكتبة القاهرة، بدون طبع و بدون تاريخ.
70. مقارنة و تطبيق در حقوق جزای عمومی اسلام، على رضا فيض، ناشر: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي - تهران، ١٣٨١ هـ ش، چاپ ششم.
71. الموسوعة الجنائية، عبدالملك ب ك جندي، الناشر: مكتبة العلم للجميع - بيروت، ٢٠٠٥ م، طبعة الاولى.
72. الموسوعة الطبية الحديثة، مجموعه از اطباء، الناشر: مكتبة المدينة، 1413 هـ.
73. الموسوعة الفقهية الكويتية، وزارة الأوقاف و الشؤون الإسلامية - الكويت من ١٤٠٤ الى ١٤٢٧ هـ ق، الطبعة الثانية، كويت: دار السلاسل.
74. المهذب في فقه الإمام الشافعي، أبو اسحاق إبراهيم بن على بن يوسف الشيرازي، الناشر: دار الكتب العلمية، بدون طبع و بدون تاريخ.
75. الوجيز في الأخلاق الإسلامية و أسسها، عبدالرحمن حسن حبنكه الميداني، الناشر: المكتبة المكية، مؤسسة الريان - السعودية - بيروت، ١٤١٨ هـ، الطبعة: الاولى.
76. الوجيز في القانون الجنائي العام، منصور رحمانى، الناشر: دار العلوم للنشر و التوزيع - بيروت، ١٤٢٧ هـ / ٢٠٠٦ م، طبعة: الاولى.

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af